

espontani: «--- u de tants ---» (*Terra del Xè* 1, 5), «--- dasta ('fins') que s'acosta u» (ib., 6), «u dels pocs poblets del regne» (ib., 14), «--- en u y atre sentit ---» (p. 36) etc. JCorom. anota «n'hi ha u» a Almenara (Plana Cast.), 1961. Aquest ús hi devia cristallitzar-se ja des d'antic a jutjar pels exs. que compareixen en els textos procedents de València: Ausiàs March «L'u és honest, - e l'altre delitable» (LXXXVII, 6), «De tres cordells - Amor deu fer sa corda, / car hu romp tost. - e l'altre no molt dura: / trench o fluir d'u - en l'altre mort procura» (LXXXVII, 95-7); Villena «E tots de hu en hu besaren la mà a sa senyoria» (*VitaChr.*, cap. 50); hu per hu en el *Tirant*, cap. 2, de hu en hu en *Somni Jjohan*, 418; a. 1585 «Un gipó y dos cossos, hu blau, l'altre negre» (inv. val., *DAG.*);¹ i *AlcM* cita de TLlorente: «Quant eixa flama brillava encesa, u me digué».

A part d'això notem que l'antiga construcció amb l'article masculí *lo* sovint apareix com *la un* en els textos antics (i segueix ben viva en el llenguatge popular si no pertot, almenys en cat. or.): «La promesa que feyen *la un* a l'altre» (Llull, *Blanq.*), «*la un* a l'altre tot mal fa» (Turmeda), «Dos asts de ferro, *la hu* és trencat» (a. 1523), citem d'*AlcM*. Aquest fenomen s'explica com a diferenciació vocàlica provocada de la juxtaposició de les vocals, la *o* de *lo*, en proclisi, amb l'altra velar *u*, ajudada de més a més per l'efecte de la velaritat de la *l*, la qual com és sabut ha causat el canvi de la *o* àtona en *a* en *clotell* > *clatell*, *polpis* > *palpis* etc. (II, 742a57ss.).

Notem algunes de les locucions formades amb *un*: *tot és u* 'tant és una cosa com l'altra' [*Tot és hu*, tant val lo hu com l'altre] (1696, Lacav. s. v. *hu*), 'tant se val' [*Tot me és hu*, tot me és indiferent] (id.). *De l'u* 'de primera, de molt bona classe': «Vam anar a veure amb l'Alfons [i F. Cibils] l'establiment Torino que és una cosa del hu» (carta de PCoromines a C. Vign., 20-x-1902); un ex. de JRuyra en *AlcM*; avui antiquat.

En una o *tots en una* 'ensems', 'en unió, en acord' [Jaume I «—Senyor --- que fassats pau e treves per tota Cathalunya, e Don Nuno, que és aquí, --- serà en esta pau *en una* ab nós» (*Cròn.*, cap. 50, Col. Pop. Barc., II, 6); «*Tots en una* concordants o la maior partida ---» (*Consolat*, cap. 1); «stant los apòstols *tots* ajustats *en una* ---» (Villena, *Vita Chr.*, cap. 249)]; *anar tots en una* 'anar ensems, conjuntament': «--- que anassen *tots en una* al entrant de la ciutat» (ib., cap. 225), avui antiquat i substituït per *a la una* 'a un temps, unidament' [Belv. 1805].

Notem, a més, *d'una* 'd'una vegada' en Amanci Martínez de Mondóver: «escolte, bon home: si se li n'ix el trill de la era no arrematarà may de trillà: acabem *d'una* ---» (*Canyissaes*, p. 108). *Tot d'una* 'de cop i volta, bruscamment' (cat. central), 'de primer', 'tot seguit' (mall.), *tot d'una que* 'tot seguit que' (bal., comarcal), *tot en un* 'de cop i volta' (en *Corbatxo*, BDLC XVII, 16), deformat en *tot amb un* 'de sobte, inopinadament' (Mall., Eiv., escrit curiosament *totembun* 'de repente, de golpe», *DFgra.*): vegeu l'estudi a fons que es fa de *tot d'una* i d'altres i de les locucions paral-

leles romàniques sota *TOT*.

DERIV.: *Unament*, ant.: un ex. de 1398 en *AlcM* citat de *Priv. i Ordin. de les Valls Pirin.*, ed. F. Valls i Taberner: «Les quals proves --- no li ffofen rebudes ni admeses si *unament* no avie justes excepcions», interpretat com a 'ensems, al mateix temps' amb interrogació; de fet això és el sentit que suggereix el text, però potser millor 'igualmente'; cf. *unidamen* (llgd.) «uniment, également, simplement» (Mistral). *Unenc*, -ca, adj. 'que difícilment es pot aparellar amb un altre, que ha d'anar tot sol', donat com a usual a Lledó per *AlcM*; notem que *unenc* amb sentit semblant es dona en occità antic (veg. *PSW* s. v.), interpretat com «uniforme» per *PDPF* amb interrogació; Mistral (*TdF*) duu *unen*, *unenc* (llgd.) «unième; uniforme, unanime, unitaire».

Unic, -ca [c. 1460, *Spill* «Déu creador, / únich senyor» (v. 48)], pres del ll. *ũnicus* id.; *únicament* [1696, Lacav.]; *unicitat*. *Unidament* 'amb unió' [1462 «Aquesta vila és anada *unidament* en los negocis occorrens ab aqueixa Ciutat» (RLR LI, 284); Belv. 1805]. *Uniment* 'unió' ant. [Llull; ATurmeda; 1460 «--- contra lo *uniment* de la terra ---» (*CoDoACA* xxxi, 36)]. *Unió* [Llull, *Blanq.*, NCI. III, 157.4; Pere Cerim. «[e]s tracta dels affers de les *unions* que les gents nostres de Aragó e de Regne de València faeren contra nós» (*Cròn.*, *AlcM*); BMetge; «Teniu el cor traspasat per l'espectacle de les nostres divisions: és que vós teniu l'ànima plena de la presència de les *unions* supremes: quan aquestes vinguin, jo sé que no us trobareu sol», d'una carta de Coromines a Macià, 26-xi-1915, en ocasió de l'acte transcendent d'aquest], de *unio*, -onis 'unitat', 'unió'; *unionista* [Lab. 1888].

Unir [Llull «si Déus volch *hunir* e ajustar a sa natura nostra humana natura --- bé -s segueix que ell nos vulla perdonar» (*Blanq.* I, 171.22); Muntaner «Per què lo pare sant --- faria gran mercè a la crestianat, que ab aquests (=els reis d'Aragó) se lligàs e se unís e es fermàs» (*Cròn.*, cap. 6, Col. Pop. Barc. I, 25.28); ATurmeda «Si per amor serets *units*, / enemics no us poran noure» (*Divisió Mall.*, NCI. x, 135); Ausiàs March «si no és *unit* ab l'arma tost es fart» (*DAG.*), pres del ll. *unire*; va existir també una variant *aunir* (ant.): doc. de 1407; Ausiàs March cvi, 200; «Quan les spècies visibles de les coses vistes més se *auneixen* en l'ull ---» (Albert el Gran, *Quesits*, *AlcM*); veg. també *aunar* (infra) notem a més la variant *adunir*: «e que al regiment de la procuració dels dits lochs fossen *adunits* los lochs de Flix e de la Palma» (a. 1448, *Man. Ardots* II, 35). *Unible* [Llull]. *Unient* 'que uneix', ant. rar [Llull], pres del ll. *uniens*, -tis, part. pres. de *unire*.

Unitari [S. xv (*DAG.*); *unitaris* 'partidaris de heretgia unitària' (Lab. 1840); 'relatiu a una unitat' (Lab. 1888)]; *unitarisme* [Lab. 1888]. *Unitat* [Llull «duprà ma ànima en la trinitat del Altisme, cogitant com podia ésser en Déu *unitat* de essència» (*Blanq.* I, 162.9); ib. III, 98.20; doc. de 1390; ATurmeda, *Divis. Mall.*, 33; 1507, Busa-Nebr.], pres del ll. *ũnitas*, -ātis, id.; *unitiu*, -iva [1498, Egidi Romà].